

16. YÜZYILDA PAZARCİK (1526-1563)

İbrahim SOLAK *

ÖZET

Pazarcık 16. Yüzyılda Maraş Kazâsı'na bağılı nâhiyedir. Buraya 1526'da 37, 1563'te 50 köy bağılıdır. 1526'da 1262 olan tahmini toplam nüfus, 1563'te 6968'e ulaşır. Her iki tarihte de nâhiyenin nüfusunun tamamını müslümanlar oluşturmakta, gayr-i müslim unsur bulunmamaktadır. 1526'da nahiyeye bağılı köyleri kışlak olarak kullanan ve konar-göçer hayatı yaşayan Dulkadirli Ulus'una bağılı aşiretler büyük oranda 1563'te yerleşik hayata geçmişlerdir. Ekonomik durum tarım ve hayvancılığa dayalıdır. Nâhiyenin 1526'da 166027, 1563'te ise 269071 akçe vergi hasılı bulunmaktadır.

Keywords: *Pazarcık, Dulkadirli, Nâhiye, Öşr, Resm.*

PAZARCİK IN 16th CENTURY

ÖZET

Pazarcık was a district of Maraş province in 16th century. In 1526, 27 and in 1563, 50 village bound to here. The conjectural population, increased to 6968 in 1563, while it was 1262 in 1526. In all term, population of the district was compose of muslims completely, so there wasn't any non-Muslim. In 1526, tribes of Dulkadirli principality whom used the villages of the district as a sheltered place and aslo had lived nomadic life, passed to settled life. Economic state was based on agriculture and stock raising. District had 166027 *akçe* revenue in 1526, as for 269071 in 1563.

Keywords: Pazarcık, Dulkadirli, Nâhiye, Öşr, Resm

Giriş

16. asırda Maraş Kazâsı'na bağılı nâhiyelerden birisi olan Pazarcık, tarihi süreç içerisinde sosyal, iktisâdî ve kültürel yönden gelişerek bugün Anadolu'nun küçük bir şehri görünümünü almıştır. Pazarcık, bugün Kahramanmaraş'ın doğusunda, şehir merkezine yaklaşık 50 km. uzaklıkta Adıyaman yolu üzerinde bir ilçedir. Başbakanlık Osmanlı Arşivinde bulunan ve Maraş Sancağı'na ait 1526 yılı tahrir defteri ve yine aynı sancağın Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Kuyûd-ı Kadime arşivindeki 1563 tarihli tahrir defteri araştırmamızın temel kaynaklarıdır.

* Dr., S.Ü.Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü

A-Nüfus Ve Yerleşme

Tahrir Defterlerindeki kayıtlardan herhangi bir bölgenin nüfus yapısını ve yerleşim durumunu öğrenmek mümkündür. Bu defterlere kaydedilen nüfus bugünkü kullanılan anlamdaki nüfus olmayıp, timar sisteminin uygulandığı bölgelerdeki vergiye esas olan nüfustur. Tahrir defterlerine evli ve bekar vergi mükellefi erkeklerle birlikte, hastalık, din hizmeti, yaşlılık vb. sebeplerden ötürü vergi vermekten muaf tutulan şahıs ve gruplar da yazılmıştır. Bu defterlere kadınlar, kızlar, bülüğ çağına gelmemiş erkek çocuklar yazılmadığı gibi, bir hanenin ortalama kaç kişiden oluştuğu da belli değildir¹.

Maraş Sancağı'na ait 1526 ve 1563 tarihli tahrir defterlerinde Pazarcık, Maraş Kazâsı'na bağlı bir nâhiyedir. Köy ve mezraa sayısı bakımından Pazarcık, Maraş Kazâsı'nın büyük nâhiyelerinden birisidir. Tablo 1'de de görüleceği gibi nâhiyeye 1526 yılında 37 köy bağlı iken, 1563'te bağlı köy sayısı 50 olmuştur². Tahrir defterlerinde yapılan incelemede Pazarcık adıyla bir nâhiye merkezinin, yani "nefs"inin olmadığı görülmüştür. Pazarcık ve çevresinde bulunan köy ve mezraalar bir idari üniteye toplanarak nâhiye oluşturulmuştur. 1526'da tahrir işlemi Taş Biçme³, 1563'te ise Bağdin-i Sagır köyünden başlatılmıştır. Bu köylerin, adı geçen tarihlerde nâhiye merkezi olarak kullanılmaları ihtimal dahilindedir.

Tablo 1: Pazarcık Nâhiyesine Bağlı Köyler ve Vergi Nüfusları

Pazarcık Nâhiyesi		1526		1563
No	Köyler	Hâne	Mücerred	Nefer
1.	Adaca	2	-	21
2.	Armudar	21	5	91
3.	Ayas Çay	0	-	4
4.	Ayn Sincik	-	-	14
5.	Bağdin-i Kebir	45	13	134
6.	Bağdin-i Sagır	24	9	110
7.	Bağlı Kara Öyük	-	-	31
8.	Belkıs, Burc-ı Belkıs	0	-	116
9.	Bir Ağıl?	-	-	7
10.	Buldacı	0	-	0

¹ Ömer Lütfi Barkan, "Tarihi Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi", *Türkiyat Mecmuası*, S.X, İstanbul, 1953, s.1-26, Nejat Göyünç, "Hâne Deyimi Hakkında", *İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, S.32, İstanbul 1979, s.331-348.

² Başbakanlık Osmanlı Arşivi Maraş Sancağı Tahrir Defteri (=BA TD) 402, s.871-890; BA TD 998, s.430-431; Refet Yinanç- Mesut Elibüyük, *Maraş Tahrir Defterleri*, (=Maraş D), C.1, Ankara 1989, s.197-233.

³ BA TD 402, s.871, BA TD 998, s.430, R. Yinanç-M.Elibüyük, *Maraş I*, s.123.

11.	Butuyun?	4	-	-
12.	Camus Pınarı	-	-	14
13.	Çiçek	24	10	48
14.	Çiftlik (Yaka Çiftlik)	0	-	51
15.	Dehliz	0	-	-
16.	Derbend Ağzı nâm-ı diğer Köpeklü	0	-	37
17.	Dil Öyük (Dibek Öyüğü)	0	9	96
18.	Dilir	-	-	16
19.	Evri?	2	-	-
20.	Eklen	14	-	24
21.	Feracı	0	-	-
22.	Gercayın	-	-	56
23.	Göçebe	-	-	12
24.	Gökçe Pınar	0	-	-
25.	Göynük Depe	-	-	5
26.	Harfuşcuk	1	-	-
27.	Haydar Öyüğü	0	-	-
28.	Helvayın	0	-	0
29.	Kaba Ağaç	0	-	40
30.	Kafir Viranı	-	-	13
31.	Kara Çorun	0	-	0
32.	Kara Öyük	0	-	-
33.	Karaca Davud	0	-	23
34.	Kenehor	-	-	43
35.	Kesib Deyri	0	-	11
36.	Ketekoz	0	-	-
37.	Kırkısa nâm-ı diğer Bürtan	-	-	54
38.	Kız Ağıl	0	-	-
39.	Kız Hisarı nâm-ı diğer Portan	13	5	-
40.	Kızıl Bük	3	-	45
41.	Kirni	7	-	19
42.	Küredî Kuyusu	0	-	26
43.	Mazman Dede	-	-	17
44.	Mezraa-i Kırkısa	-	-	8
45.	Mizmen (Mizmiz)	0	-	24
46.	Naib Deyri	0	-	61
47.	Orta Kara Öyük nâm-ı diğer Orta Pınar	5	-	23
48.	Özi	-	-	46
49.	Pazarcık Öyüğü nâm-ı diğer Süphan Deyri	-	-	19
50.	Sarmud	9	5	-
51.	Saylıca	-	-	9
52.	Sürme?	-	-	38
53.	Şeyhler	0	-	100
54.	Tarmık	-	-	26
55.	Taş Biçme	14	6	75
56.	Tolhum	-	-	49
57.	Uzun Kuyu	-	-	74
58.	Yaka Buldacı	-	-	49

59.	Yassıca Pazarcık	-	-	0
60.	Yazı Buldacı	-	-	15
61.	Yazı Çiftlik	-	-	22
	TOPLAM	186	62	1816

Tablo 1’de de görüldüğü gibi Pazarcık Nâhiyesi’nin köy sayısı 1526 yılına göre 1563’te % 35 artmıştır. Her iki tarihte de ortak olan köy sayısı 25 iken, 1526’da kaydı bulunan köylerin 12’sine 1563 yılında rastlanmamıştır. Bu köyler muhtemelen ya terk edildiler ya da başka bir köyle birleştiler. Diğer taraftan bazı köylerin kaydına 1563’te ilk defa rastlanmaktadır. Bu köylerin sayısı 27 olup, bunlardan 8’i (Ayn Semek-Ayn Sincik, Pazarcık Öyüğü, Camus Pınarı, Eken-Eklen, Göynük Depe, Kafir Viranı, Saylıca ve Yassıca Pazarcık) 1526’da mezraa idi. Nâhiyeye bağlı köylerden bazılarının içerisinde nüfus kaydı bulunmamaktadır. İçerisinde nüfus bulunmayan köyler 1526’da 21 iken, bu sayı 1563’te 4’e inmiştir. Nüfusu kaydedilmeyen köyleri konar-göçer cemaatler tasarruf etmektedirler. Dulkadirli Ulusuna⁴ bağlı bu cemaatler, tasarruf ettikleri köyleri yazın ziraat sahası, kışın ise kışlak olarak kullanmaktadırlar.

Tablo 2: Pazarcık Nâhiyesi’ne Bağlı Köyleri Tasarruf Eden Cemaatler⁵

1526			1563		
Köy	Cemaat	T.T.	Köy	Cemaat	T.T.
Adaca	Yörük	KZ	Adaca	Dönenlü	KZ
Ayas Çay	Kara Hamzalı	K	Ademlü	Ademlü	KZ
Bağdin-i Kebir	Yörük	Z	Ayn Sincik	Ovacılı	Z
Bağdin-i Sagir	Yörük	Z	Bağlı Kara Öyük	Musa Fakihlü	Z
Belkis	Eymirlü	KZ	Belkis maa Burc-ı Belkis	Elçi	Z
Buldacı	Dokuz	KZ	Buldacı	Ağce Koyunlu	Z
Dehliz	Ali Kethüdâ/ Bulanıklı	Z	Derbend Ağzı nd. Köpeklü	Köpeklü	Z
Derbend Ağzı nd. Göbekli	Elçi	KZ	Dilir	Bulanıklı	KZ
Dil Öyük	Osman Dedelü	KZ	Eklen	Kara Ekinciler	Z
Eklen	Evcı	Z	Eymirlü	Eymirlü	Z
Evri	Küşne-Çağıranlı	Z	Gercayın	Kara Hasanlu	Z
Feracı	Rebilü	Z	Göçebe	Düskilü?	Z
Gökçe Pınar	Yörük	Z	Helvayın	Eymirlü	KZ
Haydar Öyüğü	Cerid	KZ	Kaba Ağaç	Sakalu	Z
Helvayın	Eymirlü	KZ	Kara Çorun	Eymirlü	KZ

⁴ Maraş Sancağı ve çevresinde yaşayan Dulkadirli Türkmenleri ile ilgili daha geniş bilgi için bakınız: Dr. İbrahim Solak, “XVI. Yüzyılda Maraş ve Çevresinde Dulkadirli Türkmenleri”, *S.Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S.12, Konya 2002, s.109-154.

⁵ BA TD 402, s.871-890, R.Yinanç-M.Elibüyük, *Maraş I*, s.198-231.

Kaba Ağaç	Anamaslu	KZ	Kenehor	Bulanıklı	KZ
Kara çorun	Emirşelü/Eymirlü	Z	Kesib Deyri	Kızılıcıklı	Z
Kara Öyük	Bağlı/Dokuz	Z	Kırkısa nd. Burtan	Demrek	Z
Karaca Davud	Eymirlü	Z	Kızıl Bük	Kara Hasanlı	KZ
Kesib Deyri	Eymirlü	KZ	Kirni	Kızıklı	Z
Ketekoz	Ali Kethüdâ/ Bulanıklı	KZ	Küredi Kuyusu	Bulanıklı	Z
Kız Ağıl	Eymirlü	KZ	Mazman Dede	Yuvalı	Z
Kızıl Bük	Osman Dedelü	K	Mezraa-i Kırkısa	Demrek	Z
Kirni	Karacalı	Z	Mizmez	Kızıllı	KZ
Küredi Kuyusu	Ali Kethüdâ/ Bulanıklı	KZ	Naib Deyri	Eymirlü	KZ
Mizmen	Kızıllı	KZ	Orta Kara Öyük nd. Orta Pınar	Kara Ekinciler	Z
Naib Deyri	Eymirlü	KZ	Özi	Küşne	KZ
Orta Pınar	İshakoğlu/ Avşar	Z	Pazarcık Öyüğü nd. Sübhan Deyri	Kızıklı	KZ
Şeyhler	Ali Kethüdâ/ Bulanıklı	Z	Saylıca	Kızıklı	Z
			Sürme	Göce Hacılı	KZ
			Şeyhler	Bulanıklı	KZ
			Tarmık	Evcı	Z
			Tolhum	Küşne	Z
			Uzun Kuyu	Demrek	KZ
			Yaka Buldacı	Ağce Atlı	Z
			Yaslıca Pazarcık	Osman Dedelü	Z
			Yazı Buldacı	Eymirlü	Z
			Yazı Çiftlik	Kara Hamzalı	Z
			Yer Ağıl	Adıllı	Z

nd: nâm-ı diğer, K:Kışlak, Z:Ziraat, KZ:Kışlak-Ziraat

Tablo 2'de görüldüğü gibi her iki tahrirde de köylerin büyük bir kısmı (1526'da 29, 1563'te 40 köy) bölgede yaşayan cemaatler tarafından kışlak ve ziraat sahası olarak kullanılmaktadır. 1526 yılında cemaatlerin tasarrufunda olan köylerden 8'inde nüfus bulunurken⁶, 22'sinde nüfus bulunmamaktadır. 1563'te ise cemaatlerin tasarrufunda olan köylere, bu cemaatlerin yerleştiği görülmektedir. Bu tarihte sadece dört köyde nüfus kaydı olmayıp, bu köyler de cemaatler tarafından ziraat sahası olarak kullanılmaktadır.

Tahrir defterlerindeki vergiye esas olan nüfusun günümüzde neye tekabül edebileceğini bulabilmek için tarihçiler bu defterlerdeki hânenin ortalama kaç kişiden oluşacağı hakkında farklı katsayılar kullanmışlardır. Bunlardan en kabul görüleni Barkan'ın kullandığı 5 katsayısıdır. Buna göre herhangi bir tahrir defterindeki verilerden hareketle bir yerleşim biriminin tahmini toplam nüfusu hesaplanırken **hâne X 5 + mücerred** formülü kullanılmaktadır. Bu formülün üzerine muafklar da ilave edilmek suretiyle tahmini toplam nüfus hesaplanabilmektedir.

⁶ İçerisinde nüfus olan köyler: Adaca, Bağdin-i Kebir ve Sagir, Dil Öyük, Evri, Eklen, Kızıl Bük ve Kirni'dir.

Pazarlık Nâhiyesi köylerinde bulunan toplam vergi nüfusu 1526'da 186 hâne ve 62 mücerredir⁷. Nâhiyede 54 hâne de muaf⁸ zümre kayıtlıdır. 1563'te ise vergi nüfusu 1820 nefer, muaf⁹ ise 154 neferdir. Nâhiyenin tahmini toplam nüfusu 1526'da 1262 kişi iken, bu sayının 1563'te 6968 kişiye ulaştığı görülür¹⁰. İki tarih arasındaki nüfusun büyük oranda farklı olmasındaki en büyük sebep, 1526 yılında nâhiyenin köylerini kışlak olarak kullanan ve henüz yerleşik hayata geçmeyen cemaatlerin çoğunun 1563 yılında daha önce tasarruf ettikleri köylerde yerleşik hayata geçmesidir. Her iki tahrir döneminde de toplam nüfus içerisinde gayri müslim unsur bulunmayıp, nüfusun tamamı müslümanlardan oluşmaktadır.

B-Üretimi Yapılan Tarım Ürünleri Ve Bunlardan Alınan Vergiler

Hububat her iki tarihte de nâhiyenin bütün köylerinde en çok üretimi yapılan üründür. Bu ürün 1526 tarihinde öşri gallas başlığı altında hinta, şair, gavers ve nohud şeklinde birlikte verilirken¹¹, 1563'te ise hinta ve şair¹² olarak ayrı ayrı verilmiştir. Hububat cinsi ürünler 1526'da müd¹³, 1563'te ise kile ile ölçülmüştür. Tahrir kıymeti 1526 tarihinde müd başına 128, kile başına 6.4 akçe, 1563'te ise buğday 10, arpa ise 7 akçedir¹⁴. Nâhiyeden alınan öşür miktarı 1526'da 79961 akçe, üretimin ise 624 müd, 12493 kile olduğu görülmektedir. Bu rakam nâhiye genelindeki toplam üretimden 1/8 oranında alınan öşür miktarıdır. Öşür miktarını 8 ile çarparsak nâhiyedeki toplam üretimi bulabiliriz. Bu hesap sonucunda toplam üretim miktarı 99951 kile, yani 2.558.566 kg'dır. 1563'te ise nâhiyenin buğday öşrü 119757 akçe, üretimi 11975 kile, asıl üretimi ise 95800 kile 2.452.480 kg, arpa öşrü 60342 akçe, 8620 kile, asıl üretimin 68962 kile 1.765.434 kg olarak gerçekleşir.

⁷ mücerred:evli olmayan, ergenlik çağına gelmiş iş yapabilen bekar erkek çocuk.

⁸ Muaf^{lar}, imam, kethüdâ ve Zaviyedârlardan oluşmaktadır.

⁹ Muaf^{lar}; sipahi-sipahizâde, divane, kethüdâ, a'ma, imam, pîr-i fâni, malul, muhasıl, müderris, merdan-ı kale, zaviyedâr, ümera ve muaf^{tan} oluşmaktadır.

¹⁰ Tahrir defterlerindeki toplam nüfus hesaplamalarında kullanılan bir diğer yol nefer sayısını 3-4 ile çarpmaktır. Maraş Kazâsı ve bağlı nâhiyeleri için nefer katsayısını 3.53 olarak aldık, daha geniş bilgi için bakınız, İbrahim Solak, *XVI. Asırda Maraş Kazâsı*, (Basılmamış Doktora Tezi), S.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2002, s.30, (Tahrir defterlerindeki nefer katsayısı ile ilgili daha geniş bilgi için bakınız: Huricihan İslamoğlu İnan, *Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Köylü*, İstanbul 1991, s.61; Mehmet Öz, *XV-XVI. Yüzyıllarda Canik Sancağı*, Ankara 1999, s.42).

¹¹ BA TD 402, s.871-890.

¹² R.Yinanç-M.Elibüyük, *Maraş I*, s.123-143.

¹³ Müd: Bölgeden bölgeye değişen hacim ölçüsüdür. 1 müd:20 kile, 1 kile:25.6 kg'dır. Walter Hinz, *İslamda Ölçü Sistemleri*, (Çeviren:Acar Sevim), İstanbul, 1990, s.58; Halil İnalçık, "Osmanlı Metrolojisine Giriş", (Tercüme: Eşref Bilge Özbilen), *Türk Dünyası Araştırmaları*, S.73, İstanbul 1991, s.43

¹⁴ Bu konuyla ilgili daha geniş bilgi için bakınız: İ.Solak, *Maraş Kazâsı*, s.99-104

Pazarcıkta pamuk üretiminin de hububattan sonra önemli bir yeri vardır. Pamuk için tahrir defterlerinde öşr-i penbe ve resm-i penbe tabirleri kullanılır. Bu ürün genelde kantar ile ölçülürken, bazen men ile de ölçülmüştür. Maraş Kazâsı ve bağlı nâhiyeler için men cinsinden verilen miktarların kantar karşılığı yaklaşık 1 kantar = 9 men olarak bulunmuştur¹⁵. Tahrir defterlerindeki verilerden Pazarcıkta pamuktan 1526 yılında 8165, 1563'te ise 10501 akçe öşür alınmıştır. 1526'da 1 kantar pamuk 500 akçe, 1563'te ise 1 men 7.2 akçedir¹⁶. Buna göre 1526'da üretilen toplam pamuk miktarı 7368 kg iken, 1563'te 70006 kg olmuştur. İki tarih arasında yaklaşık 8 kat artış olduğu görülmektedir. Bu artışın sebepleri arasında; nâhiyenin daha önce köylerinin birçoğunun sadece kışlak olarak kullanılması, 1563'e gelindiğinde ise bu köyleri kışlak olarak kullanan Dulkadirli Ulusuna bağlı ve konar-göçer hayatı yaşayan Türkmen cemaatlerin bu köylere yerleşerek tahıl haricindeki ürünlerin de ziraatına başlaması gösterilebilir.

Susam her iki tarihte de üretilmektedir. Tahrir defterine simsim olarak yazılmıştır. Susamda kullanılan ölçü birimi 1526'da belli değil iken, 1563'te kile olduğu görülmektedir. Diğer taraftan 1526'da tahrir kıymeti 10 akçe, 1563'te ise bilinmediği için hesaplamalarda her iki tarih için de ölçü birimi için kile, tahrir kıymeti içinse 10 akçe esas alınmıştır. Buna göre bu üründen elde edilen öşür miktarı 1526'da 1248 akçe ve toplam üretim 25395 kg iken, 1563'te toplanan öşür 1130 akçe, toplam üretim ise 23142 kg olarak gerçekleşmiştir.

Bağcılık ve üzüm üreticiliği Pazarcıkta kısmen yapılmıştır. Her iki tarihte de köylerin %20-25'inde üretim olduğu görülür. Tahrir kayıtlarında bağcılıkla ilgili öşr-i bağ¹⁷ ve haracı bağat¹⁸ tabirleri kullanılmıştır. Bağcılıktan vergi, kök hesabına göre alınmaktadır, 1526'da bin kökden 10¹⁹, 50²⁰ ve 60²¹ akçe alınır iken, 1563'te ise 40²² akçe vergi alınmıştır. Nâhiye genelinde 1526 tarihinde 66100 kök bağdan 3305, 1563'te ise 94100 kök bağdan 3764 akçe öşür alınmıştır.

Tahrir defterlerindeki öşr-i bostan-piyaz-penbe ve bostan-meyve ve cevz, resm-i bostan ve piyaz kayıtlarından nâhiyede meyveciliğin yapıldığı anlaşılmaktadır. 1526'da adı geçen meyvelerden toplam 4145, 1563'te ise 3333 akçe öşür alınmıştır. Bu ürünlerin haricinde Pazarcık Nâhiyesinde

¹⁵ İ.Solak, *Maraş Kazâsı*, s.107. 1 kantar ise 56.4 kg olarak kabul edilmiştir. 1563 tarihi için ise toplam hesaplamalarda 1 men 6 kg olarak kabul edilmiştir.

¹⁶ İ.Solak, *Maraş Kazâsı*, s.107

¹⁷ TD 402, s.871

¹⁸ R.Yinanç-M.Elibüyük, *Maraş I*, s.197

¹⁹ TD 402, s.872.

²⁰ TD 402, s.873.

²¹ TD 402, s.876, 883.

²² Ahmet Akgündüz, Maraş Sancağı Kanunnâmesi, *Osmanlı Kanunnâmeleri*, C.VII, İstanbul 1994, s.173

erzen üretiminden 1526 yılında 1736, 1563'te 98 akçe, ayrıca 1563 tarihinde öşri çeltikten 1650, resm-i sazdan 30 ve resm-i ketenden 50 akçe alınmıştır.

C-Hayvancılık Ve Arıcılık

Osmanlı Devleti'nde küçükbaş hayvanlardan alınan vergiye *âdet-i ağ-nâm* veya *resm-i ganem* denilir. Bu vergi koyun veya keçi yavruladıktan sonra nisan-mayıs aylarında alınır ve kuzulu koyun kuzusu ile beraber sayılır²³. Maraş Kazâsı'nda resm-i ganem, iki koyuna bir akçe ve bir kuzulu koyuna bir akçe olarak alınmaktadır²⁴. Pazarcıkta ağnam resminden 1526 yılında 4150, 1563'te 1945 akçe toplanmıştır. Ağnam resminden başka 1563'te yaylak, otlak, çayır ve koru resmi olarak 150 akçe alınmıştır. Diğer taraftan arıcılık yapanlardan da resm-i kovan ve resm-i kivare adı altında 1526'da 450, 1563'te 1261 akçe resm alınmıştır. Kovan resmi reâyadan kovanlarının mahsülünden bazen para bazen de bal olarak tahsil edilmektedir.

D-Reâyâdan Alınan Vergiler

Osmanlı Devleti timar sistemini uyguladığı bölgelerde *çift* veya *çiftlik* diye adlandırılan ve değişik büyüklükte arazi tasarruf eden çiftçiden yılda bir defa nakit olarak *çift resmi* alır. Bu verginin alınmasındaki temel şart reâyanın toprak tasarruf ediyor olmasıdır. Reâyanın elindeki toprak miktarı çiftin yarısı kadar ise tahrir defterine *nim çift* olarak kaydedilir ve bir çift için belirlenen verginin yarısını öder²⁵. Yarım çiftten az yer tasarruf edenler dönüm resmi, hiç yeri olmayan veya yarım çiftten az yer tasarruf eden reâyaya bennak denir ve bunlar bennak resmi verirler²⁶. Maraş Sancağında çift resmi için 50, nim çift için 25, bennak için 14, mücerred için 6 akçe vergi alınmıştır. Pazarcık Nâhiyesi genelinden 1526'da toplam 60311, 1563'te ise 20890 akçe çift resmi, yine 1563'te 845 bennakden 11830, 567 mücerredden 3402 akçe vergi toplanmıştır.

E-Diğer Vergiler

²³ Hadiye Tuncer, *Osmanlı İmparatorluğu Arazi Kanunları*, Ankara 1963, s.6; Feridun Emecen, "Ağnam Resmi", *DİA*, C.1, İstanbul 1988, s.478.

²⁴ Süleymaniye Kütüphanesi Reisül Küttab Mustafa Efendi Bölümü No.1004, Varak 90; A. Akgündüz, Maraş Sancağı Kanunnâmesi, *Kanunnâmeler VII*, s.174.

²⁵ Ö.L. Barkan, "Çiftlik", *İA*, C.3, İstanbul 1993, s.392; H. İnalçık, "Osmanlılarda Raiyyet Rüsümü", *Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi*, İstanbul 1996, s.32-41.

²⁶ Neşet Çağatay, "Osmanlı İmparatorluğunda Reâyâdan Alınan Vergi ve Resimler", *AÜDTCFD*, S.V, Ankara 1947, s.491.

Osmanlı Devleti'nde su, yel veya hayvan gücü ile çalışan un değirmenleri ile bazı yerlerde zeytinyağı değirmenlerinden alınan vergiye *resm-i asiyâb-değirmen resmi* denir²⁷. Aynî olarak alındığı gibi genelde nakdî olarak da alınan *resm-i asiyâbın*, değirmen yıl içerisinde kaç ay çalışırsa çalışsın her ay için 5 akçe alınır. Pazarcıkta 1526'da dört köyde ve iki mezraada olmak üzere altı değirmenden 152 akçe, 1563'te ise dokuz köy ve bir mezraadaki değirmenden 380 akçe değirmen resmi alınmıştır.

Bâd-ı hevâ grubu olarak adlandırılan ve tahrir defterlerine, arûs, yava, deştânî, duhân, tapu, dönüm, cürmü cinayet, abd-i âbık ve kenizek muştuluğu, beytûmal, mâl-i gâib ve mâl-i mefkûd gibi adlarla kaydedilen vergilerin önceden ne kadar olacağı bilinmemektedir²⁸. Pazarcık'ta bu gruba giren vergilerin toplamı 1526'da 2404, 1563'te 20210 akçedir. Bunlardan başka hakkı âb'dan 348 ve Nehri Dibek Öyükden 8000 akçe alınmıştır.

F-Cami Ve Zaviyeler

1526 ve 1563 tarihli tahrir defterlerinde Pazarcık Nâhiyesi genelinde bir cami ve iki zaviye kaydı yer almaktadır. 1563 yılında Küredi Kuyusu Köyü'nün yanında bulunan Mihriban Mezraası'nda bir cami bir de zâviye olup, adı geçen mezraanın hububat geliri buralara vakfedilmiştir²⁹. 1526 tarihli mufassal defterde cami ve zâviye ile ilgili bilgi bulunmaz iken, 1501 tarihli Alaüddevle Bey vakfiyesinde Mihriban'ın köy olduğu görülmektedir³⁰. Zâviyenin şeyhi, hatibi ve imamı Hacı Haydar v. Ali Fakih olup, mezraada eğitim için buk'anın³¹ da bulunduğu görülmektedir³². Zâviyede şeyhle birlikte 11 nefer bulunmakta, bunlardan 1'inin müderris, 2'sinin muhassıl ve 1'inin hatib olduğu anlaşılmaktadır. Bölgede yapılan saha çalışmasında bugün bu isimde hiçbir yerin olmadığı görülmüştür.

Zaviyelerden bir diğeri Dil Öyük (Dibek Öyük) Köyü'nde bulunan Osman Dede Zâviyesidir. Zâviye'ye Osman Dedelü hizmet ettiği için bu isim verilmiştir³³. 1526'da 35 hane, 3 mücerred bulunan zâviyede, 1563'te ise 25 nefer bulunmaktadır. 1526 yılında Osman Dedelü cemaatı Dil Öyük köyüne ilaveten Pazarcık Nâhiyesi'ne bağlı Kara İbrahim ve Kara Sokı mezraalarının da ziraatini yapmaktadırlar³⁴. Bu tarihte zâviyenin geliri

²⁷ N. Çağatay, "Vergi ve Resimler", s.503.

²⁸ Halil Sahillioğlu, "Bâd-ı Hevâ" *DİA*, C.4, İstanbul 1991; Hüseyin Özdeğer, "XVI. Yüzyıl Tahrir Defterlerine Göre Antep'in Sosyal ve Ekonomik Durumu", *Türk Dün-yası Araştırmaları*, S.16, İstanbul 1982, s.88 vd.

²⁹ R. Yinanç-M. Elibüyük, *Maraş I*, s.199.

³⁰ R. Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, Ankara 1989, s.121, dn.13.

³¹ medrese ile sıbyan mektebi arasındaki bir eğitim kurumu, Mehmet İpşirli, "Buk'a", *DİA*, C.6, İstanbul 1992, s.386-387.

³² R. Yinanç-M. Elibüyük, *Maraş I*, s.199.

³³ BA TD 402, s.887; R. Yinanç-M. Elibüyük, *Maraş I*, s.218-219.

³⁴ BA TD 402, s.890.

2933 akçe iken, 1563'te buraya vakfedilen gelirin 11122 akçeye çıktığı görülmektedir. Zâviyenin yeri ve bulunduğu köy bugün bilinmemektedir.

Tablo 3: Pazarcık'taki Vergi ve Resimler 1526-1563

S. No	Verginin Adı	1526		1563	
		Vergi Bedeli	%	Vergi Bedeli	%
1.	Öşr-i gallât	79961	48.16	180099	66.93
2.	Öşr-i çeltük	-		1650	0.61
3.	Öşr-i penbe	8165	4.91	10501	3.90
4.	Öşr-i simsim	1248	0.75	1130	0.41
5.	Öşr-i bağ	3305	1.99	3764	1.39
6.	Öşr-i meyve	4145	2.49	3333	1.23
7.	Öşr-i Erzen	1736	1.04	98	0.03
8.	Âdet-i ağnâm	4150	2.49	1945	0.72
9.	Resm-i yaylak-otlak vs.	-		150	0.05
10.	Resm-i kovan	450	0.27	1261	0.46
11.	Resm-i çift	60311	36.32	20890	7.96
12.	Resm-i bennak	-		11830	3.99
13.	Resm-i mücerred	-		3402	1.26
14.	Resm-i asiyâb	152	0.09	380	0.14
15.	Bâd-ı hevâ (arus-yava vs.)	2404	1.49	20210	7.80
16.	Resm-i saz	-		30	0.01
17.	Resm-i Keten	-		50	0.02
18.	Hakk-ı Âb	-		348	0.12
19.	Nehr-i Dibek Öyük	-		8000	2.97
	TOPLAM	166027	100	269071	100

Sonuç

1526 ve 1563 tarihli Maraş Mufassal Defterlerinin değerlendirilmesi sonucu Pazarcık Nâhiyesinin %100'ünün Dulkadirli Ulusuna bağlı Türkmen aşiret-cemaatler tarafından meskûn olduğu görülür.

Pazarcık'ın 1526'da 37 köy olup bunlardan 22'sinde yerleşik nüfus yoktur. İçerisinde yerleşik nüfus olmayan bu köyler konar-göçer aşiret-cemaatler tarafından tasarruf edilmektedirler. 1563'te nâhiyenin köy sayısı 50'ye çıkmıştır. 1526'da nâhiyenin toplam nüfusu 1262 kişi, bunun da büyük çoğunluğunu cemaatler oluştururlar. 1563'te ise nüfus 6968 kişiye ulaşmış olup, bir önceki tarihe göre nüfusun büyük kesiminin yerleşik hayata geçtiği görülür. Her iki tarihte de Pazarcık ve çevresinde gayr-i müslim unsur bulunmamakta, nüfusun tamamını Dulkadirli Ulusuna bağlı Türkmen cemaatler oluşturmaktadır.

1563 yılında tahrir defterlerine kaydedilen köylerden günümüze gelebilenlerle ilgili yapılan saha çalışmasında tablo V'te de görüleceği gibi 8 köyün ismini değiştirmeden günümüze kadar gelebildiği, 9'unun ismini değiştirdiği, 22'sinin bugün mevki ismi olarak kullanıldığı, 20'sinin ise hiçbir şekilde izine rastlanmadığı görülmüştür.

16. asırda Pazarcık Nâhiyesinin iktisadi vaziyeti tamamen tarım ve hayvancılığa dayanmakta, en çok ziraatı yapılan ürünü ise hububat oluşturmaktadır. Nâhiyede değirmen haricinde sanayi işletmesi bulunmamaktadır.

Tablo 4: XVI. Yüzyıl Pazarcık Nâhiyesi Köylerinin Yerlerinin Tespit Edilmesi

S.No	Köyler (Genel Sıralama)	İsimleri değişenler	İsimleri değişmeyenler	Mevki olanlar	Yeri belli olmayanlar	Tespit Kaynağı
1.	Adaca			Adaca		Arazi, M 38 c4
2.	Armudar	Armutlu				Arazi
3.	Ayas Çay			Aya Çay		Arazi
4.	Ayn Sincik	İğdeli				Arazi
5.	Bağdin-i Kebir	Ulubahçe				Arazi
6.	Bağdin-i Sagir	Yukarı Pazarcık				Arazi
7.	Bağlu Kara Öyük	Kara Öyük				Arazi
8.	Belkis				+	
9.	Bir Ağıl?				+	
10.	Buldacı			Boldacı		Arazi
11.	Burc-ı Belkis				+	
12.	Camus Pınarı			Camus Pınarı		Arazi
13.	Çiçek		Çiçek			Arazi
14.	Derbend Ağzı nd. Köpeklü			Derbend		Arazi
15.	Dibek Öyüğü			Dibekli		N 38
16.	Dilir			Dilir		Arazi
17.	Eklen		Eğlen			Arazi
18.	Gercayın			Gercay		Arazi
19.	Göçebe	Ak Toprak				Arazi
20.	Göynük Depe				+	
21.	Helvayın				+	
22.	Kaba Ağaç			Kara Ağaç		Arazi, M 38 c4
23.	Kafir Viranı				+	
24.	Kara Çorun			Kara Burun		Arazi
25.	Karaca Davud	Davutlar				Arazi
26.	Kenehor			Kenehor		Arazi
27.	Kesib Deyri				+	
28.	Kırkısa nd. Bürtan			Kırkısa		Arazi
29.	Kızıl Bük				+	
30.	Kirni		Kirni			Arazi
31.	Küredî Kuyusu	Memiş Kahya				Arazi

32.	Mazman Dede			Mazman Tepe		Arazi, N 38 a4
33.	Mezraa-i Kırkısa		Mezraa			Arazi
34.	Mizmiz			Mizmili Höyük		Arazi
35.	Orta Kara Öyük nd. Orta Pınar		Külhaş Kara Höyük			Arazi
36.	Özi			Öz		Arazi
37.	Pazarcık Öyüğü nd. Süphan Deyri		Pazarcık			Arazi
38.	Saylıca			Saylıca		Arazi
39.	Sürme?				+	
40.	Şeyhler	Şihli Obası				Arazi
41.	Tarmık			Damrık		Arazi
42.	Taş Biçme		Taş Biçme			Arazi
43.	Tolhum			Tulhum		Arazi
44.	Uzun Kuyu			Uzun Çarşı		Arazi
45.	Yaka Buldacı			Boldaca		Arazi
46.	Yaka Çiftlik			Çiftlik		Arazi
47.	Yassıca Pazarcık				+	
48.	Yazı Buldacı			Boldacı		Arazi
49.	Yazı Çiftlik		Yazı Çiftlik			Arazi